

ПРОПУШТАЊЕ ТАЧНЕ ПРИЈАВЕ ОКОЛНОСТИ ЗА ОЦЕНУ ТЕЖИНЕ РИЗИКА

I. *Категорија делатности од посебног друштвеног интереса и ревизија правних последица пропуштања дужности пријављивања околности од утицаја на тежину ризика.* — Систем осигурања уведен 1. јануара 1968. године, ступањем на снагу Основног закона о осигурању и осигуравајућим организацијама (у даљем тексту: Основни закон) поставља питање евентуалне ревизије решења усвојених правним правилима (и условима осигурања) којима се регулише питање правних последица пропуштања дужности пријављивања околности од значаја за оцену тежине ризика (1).

Одредбе Основног закона које постављају питање дејства пропуштања дужности на пријаву околности од значаја за оцену тежине ризика на пуноважност уговора о осигурању јесу одредба према којој је осигурање делатност од посебног друштвеног интереса (члан 3, став 2) и одредба која категорију посебног друштвеног интереса обележава специфичним решењем правног статуса осигуравајућих завода и завода обавезује да прихвати понуду за закључење уговора о осигурању под условима под којима врше односну врсту осигурања (члан 10, став 2).

II. *Правна дејства пропуштања дужности пријављивања.* — Према правним правилима, осигурач је овлашћен да захтева да се утврди да је уговор ништав, односно одбије исплату осигуране суме ако је ризик већ наступно, уколико му није била позната неистинитост или нетачност важних података које је при закључењу уговора осигураник или уговарач осигурања прећутао односно неистинито приказао (правна правила из параграфа 475. Хрватског трговачког законика). Важном околношћу се сматра свака околност која би према своме значају могла бити од утицаја на прихват осигурања (правно правило из параграфа 474).

Према посебним одредбама које се односе на осигурање имовине и лица, ако на згради осигураној од пожара односно у занимању осигураног лица наступе промене којима се толико повећава ризик да осигурач, да му је та околност била позната, не би или не под условима под којима је уговор закључен уговор закључио, уговор о осигурању престаје, ако осигурач после пријема обавештења о промени ризика односно наступању околности не изјави да уговор одржава на снази (параграф 490. и 502).

(1) „Службени лист СФРЈ“ бр. 7/67, измене и допуне у „Службеном листу СФРЈ“ бр. 17/67, 50/68 и 20/69.

Правна правила не праве разлику у правним последицама према природи околности која је пређутна односно нетачно приказана (околности која се односи на оцену тежине ризика, на услове под којима би уговор био закључен, висину премије).

Видећемо касније да су изложена правна правила недовољна да реше питање дејства пропуштања дужности пријављивања околности од утицаја на тежину ризика пошто не дају низ других неопходних решења правних ситуација у којима се налази уговарач осигурања који је пропустио дужност пријављивања околности.

Међутим, категорија посебног друштвеног интереса, којом се, као што ћемо видети у Основном закону, поред изложеног обележавају и нека друга специфична решења статус осигуравајућих завода, поставља питање и дејства решења усвојених општим условима осигурања по питању пропуштања дужности пријављивања као *lex lata*. То захтева свакако испитивање општих услова домаћих осигуравајућих завода. Међутим, појединачна решења таквог система осигурања, као што смо видели, доводе у питање и примену правних правила. Корисно је зато испитати и поједина решења у упоредном праву и неке ставове правне науке. То је посебно важно за уговоре о осигурању којима није регулисано питање дејства (свих или појединих) пропуштања дужности пријављивања околности од значаја за оцену тежине ризика (нпр. код неких транспортних осигурања или код осигурања живота питање повећања ризика након закључења уговора) (2). Овај захтев није само условљен потребом за илустрацијом материје већ и за изналагање решења која би одговарала систему у коме је осигурање делатност од посебног друштвеног интереса.

1) *Општи услови за осигурање*. — Услови за осигурање имовине. — Према Општим правилима за осигурање имовине, када се после закључења уговора о осигурању утврди да према тачним подацима о околности од значаја за оцену тежине ризика премија треба да буде већа, осигурана сума се аутоматски смањује у сразмери између плаћене премије и премије коју је требало платити, уколико уговарач осигурања односно осигураник не прихвати писменом изјавом на предлог осигурача нову премијску стопу односно када се приликом настанка осигураног случаја утврди да је према околностима премија требало да буде већа. Ако, међутим, према тачним подацима о околностима од значаја за оцену тежине ризика имовина није могла бити осигурана према условима из посебних правила осигурања, уговор о осигурању престаје да важи од почетка трајања односно, ако се то утврди приликом настанка осигураног случаја, уговарач осигурања нема право на накнаду штете (3).

(2) Чланом 134. Основног закона предвиђено је да се одредбе члана 10, ст. 2. не примењују на осигурање поморског транспорта, осигурање копненог и ваздухопловног међународног транспорта и на осигурање кредита.

(3) Члан 12 Општих правила за осигурање имовине Завода за осигурање и реосигурање „Београд“ односно члан 3. „Југославија“ Завода за осигурање и реосигурање.

Приликом усвајања правила и тарифа осигурања два завода ради примене јединствених правила и тарифа на осигурања закључена почев од марта месеца 1970. године прихваћене су одредбе члана 12. Завода „Београд“.

Општа правила за осигурање имовине домаћих осигуравајућих завода разликују се у погледу околности чије пропуштање пријављивања има за последњу изложена правна дејства. По јединицама то су околности које је дао сам *уговарач осигурања* у писменој понуди за закључење уговора ⁽⁴⁾, док је по другима то свака околност од значаја за оцену ризика ⁽⁵⁾. Околности од значаја за оцену ризика по тим условима нису таксативно набројане. Примера ради наводе се околности о којима је *осигураник* био питан и оне које су унете у полису односно уговор о осигурању.

Према појединим посебним правилима за осигурање имовине, ако уговарач осигурања не прихвати придлог за повећање премије и не плати разлику у премији односно ако се приликом настанка осигураног случаја утврди да према околностима од значаја за оцену тежине ризика и одређивање висине премије, премија треба да буде већа од премије означене у полиси, предмет осигурања се сматра подосигурањем. Подосигурање значи обавезу уговарача осигурања, који није у писменој понуди за закључење уговора пријавио околности од значаја за оцену тежине ризика или у току трајања осигурања известио осигурача да су настале промене у околностима које су од утицаја на тежину ризика, да учествује у одштети када настане осигурани случај са одређеним износом независно од тога како је решено питање франшизе (нпр. ако уговарач осигурања није пријавио да се возило употребљава и за одлазак и повратак са посла, да има мање од две године возачког искуства, да возило не употребљава искључиво уговарач осигурања, осигураник учествује у штети са износом од 1.250.000 динара) ⁽⁶⁾.

Услови за осигурање лица. — Према Општим правилима за осигурање живота, осигуравајући завод може да *раскине уговор о осигурању* ако се у току прве две године трајања осигурања, утврди да је осигураник или уговарач осигурања дао неисправне одговоре о некој важној околности, односно, ускрати исплату осигуране суме у случају осигураникове смрти, која је наступила као последица пређутане важне околности ⁽⁷⁾, ⁽⁸⁾. Раскид уговора осигурач је дужан да саопшти уговарачу осигурања у року од месец дана пошто сазна за неистинитост и непотпуност одговора о важним околностима. Као важна околност сматра се свака она за коју је осигурач писмено поставио питање, а која би била од утицаја на одлуку осигурача да уговор закључи уопште, или да га закључи онако како је закључен ⁽⁹⁾.

Према томе, то значи, да би уговор о осигурању био увек ништав ако је уговарач осигурања пређутао или је нетачно приказао неку околност

(4) Члан 3, став 2. Опшних правила Завода „Југославија“.

(5) Члан 12, став 1. и 2. Опшних правила Завода „Београд“.

(6) Члан 1, став 2, 3. и 4. Правила за комбиновано осигурање моторних возила од јуна 1969. године Завода „Југославија“. Приметимо да су одредбе члана 1. задржане за тај завод и после усаглашавања као члан 32.

(7) В. нпр. идентичан члан 5. Опшних правила за осигурање живота од децембра 1967. односно јануара 1968. године Завода „Београд“ и Завода „Југославија“ који је остао непромењен након усаглашавања ради примене јединствених правила и тарифа.

(8) После две године трајања осигурања осигурач не може раскинути уговор. Међутим, нетачна пријава године рођења утврђења после две године трајања осигурања повлачи посебне последице (члан 5, став 5. Опшних правила).

(9) Касније ћемо видети да изложена формулација важних околности одговара Закону о уговору о осигурању СР Немачке.

која је од утицаја на оцену тежине ризика, пошто је свака околност која чини ризик тежим него што је приказан при закључењу уговора о осигурању, сходно условима осигурања, таква да осигурач не би закључио уговор онако како је закључен да је знао за такву околност, односно уговор би закључио под другим условима у погледу осигурања суме, висине премије и др.

Изложена овлашћења има осигурач и према осигураницима који имају допунско осигурање од последица несрећног случаја (незгоде) уз осигурање живота на основу Општих правила за осигурање живота која се примењују као допунске норме на осигурање од последица несрећног случаја лица која имају осигурање живота (10).

Међутим, осигуравајући заводи правилима за осигурање од последица несрећног случаја (општим и посебним) нису решили питање дејства пропуштања дужности пријављивања на уговор о осигурању од последица несрећног случаја. Потребно је и због тога размотрити могућна решења која би се примењивала у случају да уговарач осигурања пропусти дужност пријаве (прећути или нетачно прикаже) околност која је од значаја за оцену тежине ризика.

2. *Нека упоредноправна решења и неки ставови правне науке.* Немачко право. — Пропуштена пријава или нетачна пријава при закључењу уговора о осигурању познатих околности уговарачу осигурања, које су значајне за преузимање ризика, има за последицу право осигурача да одустане од уговора (параграф 16. став 2. алинеја 1; 17. став 1. Закона о уговору о осигурању. Одустанак од уговора врши се изјавом уговарача осигурања у року од месец дана од сазнања осигурача о повреди обавезе пријављивања околности (параграф 20. став 1).

Значајном околношћу за преузимање ризика, која овлашћује на одустанак од уговора, сматра се свака она околност која је била подесна да изврши утицај на осигурача да уговор закључи уопште или да га закључи под условима под којима је закључен. Околност о којој је осигураник изричито и писмено упитан увек се сматра значајном околношћу за преузимање ризика (параграф 16, став 1. алинеја 3).

Право на одустанак од уговора осигурач има и када је пријава неке важне околности изостала тако што је уговарач осигурања злонамерно ускратио да се сазна о околностима (параграф 16. став 2. алинеја 2) (11). Судови захтевају да осигурач докаже да је уговарач осигурања поступно злонамерно и да је то био разлог који га је навео да уговор закључи. Није довољно да осигурач не би прихватио понуду или би је прихватио али под другим условима да је уговарач осигурања дао истишите податке, па да се сматра да је до пропуштања дужности пријављивања околности дошло

(10) Члан 16. Посебних правила за допунско осигурање од последица несрећног случаја уз осигурање живота Завода „Југославија“ и Завода „Београд“.

(11) Према *E. R. Frölsch-u, Versicherungsvertragsgesetz, 15 Neubearbeitete Auflage, München und Berlin 1965*, стр. 146, неки судови у СР Немачкој виде злонамерно ускраћивање („*Arglistige Täuschung*“) сазнања од стране осигурача неке околности која је од значаја за преузимање ризика и у случају када су на питања у понуди уговарач осигурања односно осигураник намерно лажно одговорили. Према немачкој судској пракси и ћутање може значити злонамерно ускраћивање сазнања околности значајних за преузимање ризика. То је случај када према параграфу 242. Немачког грађанског законика постоји обавеза прилагођавања.

услед злонамерног ускраћивања да се о њима сазна ⁽¹²⁾. У немачкој судској пракси, у овом случају значи тражи се посебан психички однос према околностима значајним за преузимање ризика.

Ако уговарач осигурања није крив због повреде дужности пријављивања околности, или уговарачу осигурања није била позната околност важна за преузимање ризика, осигурач може само, уколико је с обзиром на повећани ризик одређена већа премија, да захтева од почетка текућег периода осигурања повећану премију. Ако се, међутим, повећани ризик према важећим условима осигурања не преузима у осигурање, осигурач може да *уговор откаже*. Право на повећану премију односно отказ уговора се гаси ако се не оствари у року од месец дана од тренутка у коме је осигурач сазнао за повреду дужности пријављивања (параграф 41).

У случају да уговарач осигурања пропусти дужност да осигурачу пријави чим сазна да је повећање ризика наступило после закључења уговора, осигурач је овлашћен да *откаже уговор* у року од једног месеца од сазнања за околности које ризик чине тежим (параграф 27) односно *ослобађа се од обавезе* на накнаду ако је осигурани случај настао месец дана касније после тренутка у коме је пријава требало да се изврши осигурачу (параграф 28, став 1) ⁽¹³⁾ ⁽¹⁴⁾.

Закон о уговору о осигурању садржи и посебну одредбу у осигурању лица која регулише питање података о годинама осигураног лица. Према параграфу 162. ако је старост осигураника нетачно назначена, обавеза осигурања

(12) E. R. Prölss, наведено дело, страна 147.

(13) У Закону о уговору о осигурању од 1908. посебно су регулисани још и: услови за остварење права на одустанак од уговора због изостанка пријаве неке околности на основу усмено постављених питања (параграф 18); право на одустанак од уговора закљученог преко пуномоћника (параграф 19); питање одустанка од уговора после пастанка осигураног случаја, када околност, у погледу које је обавеза пријаве повређена, није имала никакав утицај на настанак осигураног случаја и на обим накнаде (параграф 21); питање одустанка од уговора у случају када је уговарач осигурања или неко треће лице преузело неку радњу без пристанка осигурача на предмету осигурања којом се утиче на обим ризика покривених осигурањем (параграф 23, 24, 25 став 1); обавезу осигурача на накнаду из осигурања и поред повреде дужности при закључењу уговора на пријаву околности односно преузимање радњи на предмету осигурања којима се утиче на тежину ризика (параграф 25, став 2. и 3, 26); питање обавезе на накнаду из осигурања код повреде дужности пријаве околности после закључења уговора (осигурачу су биле познате околности, осигурач је пропустио рок за одустанак од уговора, повећање опасности није имало никаквог утицаја на настанак осигураног случаја и на обим накнаде из осигурања (параграф 29); повећање ризика које је настало у време између ставања и прихватања понуде осигурања настало услед преузимања радњи на предмету осигурања којима се повећава ризик или независно од тога за које осигурач није знао (параграф 29. у вези са параграфом 23—29); дејство одустанка, отказа уговора о осигурању и ослобађање од обавезе накнаде с обзиром на један део предмета осигурања (параграф 30); питање премије након одустанка, отказа односно оспоравања исплате накнаде из осигурања насталих као последица повреде обавезе пријаве околности односно због повећања опасности које прети предмету осигурања (параграф (40)).

(14) У Закону о уговору о осигурању СР Немачке и њему идентичном Закону о уговору о осигурању Аустрије (Одељак II: Дужност пријаве; повећање ризика" параграфи 16—34/а) примењује се да се овлашћење осигурача настало због пропуштања обавезе пријављивања околности при закључењу уговора значава појмом „одустанак од уговора", док се то исто право због повреде дужности после закључења уговора третира као „отказ". Ми се нећемо упустити у питање правне природе последица пропуштања дужности пријављивања околности. То прелази оквире наше теме. Овде се само указује на то питање. Оно је свакако од утицаја на решавање међусобних права уговарача осигурања и осигурача након утврђивања стварних околности.

гурача се смањује у сразмери у којој стоји одговарајућа премија за стварну старост осигураника према уговореној премији. Право да се одустане од уговора због повреде обавезе пријављивања година старости осигураника припада осигурачу само онда када стварна спорост осигураника лежи изван граница које су утврђене условима осигурања (15).

Француско право. — Према артиклу 21. Закону о уговору о осигурању од 1930. године, *уговор о осигурању је ништав* ако прећутна или лажна пријава осигуранику познатих околности (при закључењу уговора или накнадно наступелих) мења садржину ризика или умањује интерес осигурача за осигурањем, чак и када је околност била без утицаја на штету.

Међутим, ако зла намера приликом пропуштања или нетачне пријаве околности није утврђена, не повлачи ништавост уговора о осигурању. Такав уговор, уколико је околност утврђена пре настанка сваке штете, осигурач има право или да *одржи* под условом да осигураник плати одговарајућу повећану премију или *раскине* десет дана после званичног обавештења учињеног осигуранику препорученим писмом, уз повраћај плаћене премије за време за које осигурање није текло. Ако је околност утврђена после настанка штете, накдана из осигурања се смањује у сразмери износа плаћене премије и премије која би требало да је плаћена (артикул 22) (16).

У осигурању живота, међутим, заблуда о годинама осигураника без обзира на начин настанка повлачи ништавост уговора о осигурању само ако су стварне године осигураника изван граница максимума и минимума утврђених тарифом осигурања. У сваком другом случају уговор је пуноважан. Осигурач има право једино уколико је плаћена премија нижа од оне која би морала бити исплаћена, с обзиром на године осигураника, да износ или осигурану ренту смањи у сразмери између примљене премије и оне која би одговарала стварним годинама осигураника. Супротно, ако је услед заблуде о годинама осигураника премија сувише високо плаћена, осигуравач је дужан да врати део премије (артикул 81).

Француском праву, у осигурању живота, није познато дејство пропуштања дужности на пријављивање околности од утицаја на тежину ризика који наступи после закључења уговора о осигурању (17).

Италијанско право. — Прећуткивање уговарача и нетачна изјава у погледу таквих околности због којих осигурач не би дао пристанак да је знао право стање ствари, разлог су за *поништење уговора*, када је уговарач осигурања поступао злонамерно или с грубом непажњом. Право да захтева поништење уговора осигурач губи ако у року од три месеца од дана сазнања за прећуткивање или нетачност изјаве, не изјави уговарачу

(15) Одредбе параграфа 16. и 17. се у немачком праву сматрају полупринудним пошто не важе за текуће и за транспортно осигурање робе (*E. R. Prölss*, наведено дело, стр. 137).

(16) Одредбе арт. 21. и 22. примењују се на сва осигурања регулисана Законом од 1930. изузев изузетка предвиђеног у осигурању живота артиклом 81. (*L. Sicot, H. Margeat, Précis de la Loi sur le contrat d'assurance, Paris 1962*, стр. 143).

(17) *L. Sicot, H. Margeat*, наведено дело, стр. 349.

да има намеру да нападне уговор (члан 1892, ст. 1, и 2. Италијанског грађанског законика из 1942. године) ⁽¹⁸⁾.

Ако након закључења уговора наступе промене које повећавају ризик на тај начин, да осигурач не би пристао на осигурање или би пристао али уз већу премију да је ново стање ствари постојало и било му познато у тренутку закључења уговора, осигурач може *одустати* од уговора у року од месец дана од дана у коме је примио саопштење или на који други начин сазнао за повећање ризика, обавештавајући писмено осигураника о одустанку. Одустајак има дејство после 15 дана ако је повећање ризика такво да би због промена околности од утицаја на тежину ризика била тражена већа премија. Одустајање, међутим, дејствује без одлагања ако је повећање ризика такво да осигурач не би пристао на осигурање ⁽¹⁹⁾.

Осигурач није дужан да накнади штету ако ризик наступи пре истека рока за саопштење о одустанку и за дејство одустајања, када је повећање ризика такво да осигурач не би пристао на осигурање да су околности које утичу на повећање ризика постојале у тренутку закључења уговора. Ако то није случај, накнада из осигурања се смањује у сразмери између износа плаћене премије и оне која би била утврђена да је већи ризик постојао у време закључења уговора о осигурању (члан 1898. став 1, 2, 3. и 5).

Неки ставови правне науке. — У *домаћој литератури* се заузима став да је уговор о осигурању *ништав* ако је уговорилац осигурања злонамерно прећутао или злонамерно учинио нетачну пријаву неке околности, од значаја за оцену ризика, те услед тога ризик изгледа другачији или мањи. Међутим, према том схватању, ако уговорилац осигурања није злонамерно учинио нетачну пријаву или није злонамерно прећутао неку околност од значаја за оцену ризика, осигурач је овлашћен да по свом избору, у одређеном року од сазнања за нетачност или непотпуност пријаве, изјави да *раскида уговор или предложи повећање премије*, с тим да уколико уговорилац осигурања не прихвати такав предлог, уговор се, *eo ipso*, раскида истеком одређеног рока који се рачуна од пријема предлога за повећање премије.

Промена ризика (поступком уговориоца осигурања или без његовог учешћа) које је такво да осигурач не би закључио уговор да су околности које утичу на повећање ризика постојале у тренутку закључења уговора или би закључио једино уз већу премију, овлашћује осигурача да *предложи нову стопу премије осигурања или да раскине уговор*. Право на раскид уговора се гаси и осигурач се не може користити овлашћењем да предложи већу стопу премије, ако једно од овлашћења које му припада не

(18) Осигурач има право на све премије које се односе за период осигурања који је у току у време у коме је затражио поништење уговора, с тим да му у сваком случају припада право на уговорену премију за прву годину осигурања. У случају да осигурани случај наступи пре истека рока од три месеца од дана у коме је осигурач сазнао за нетачност изјаве или прећутану околност, није дужан да плати осигурани суму (члан 1892. став 3).

(19) Осигурачу припадају премије које се односе на осигурање које је у току у време у коме је дата изјава о одустанку од уговора (члан 1898. став 4).

употреби у одређеном року од сазнања за околности које утичу на повећање ризика ⁽²⁰⁾.

III. *Дејство непријављивања околности у правном систему у коме је осигурање делатност од посебног друштвеног интереса.* — Када се пође од критеријума да је осигурање делатност од посебног друштвеног интереса зато што друштво жели да у тим пословима обезбеди одређени утицај непосредно заинтересованих за делатност осигурања због саме природе послова осигурања и могућности да код послова осигурања дођу у раскорак интереси који се заштићују пословима осигурања у односу на комерцијалне интересе осигуравајућих завода, онда се утврђује да се таквим одредбама врши заштита интереса оних субјеката који ступају у правне односе са осигуравајућим заводима ⁽²¹⁾ ⁽²²⁾ ⁽²³⁾. Зато је и чланом 10, став 2. Основног закона и предвиђено да је осигуравајући завод дужан да прихвати понуду за закључивање уговора о осигурању под условима под којима врши односну врсту осигурања.

Међутим, прописивање услова за рад привредних организација чија делатност од посебног друштвеног интереса не значи да ове организације не уживају исту правну заштиту и да се у односу на њих код понашања трећих лица одступа од општих правила која важе за пословање свих привредних организација у робном промету. Ако је ограничен статус привредних организација чији је предмет пословања делатност од посебног друштвеног интереса, тиме што су одређени (поједини) услови пословања тих

(20) Проф. др М. Константиновић, Облигационо право, Скица за Закон о облигацијама, Београд 1969. члан 886, 887, 892. Скицом су дата решења и у погледу права осигурача на премију, као и посебне одредбе код закључивања уговора преко трећих лица и неки други случајеви губитка права на коришћење овлашћењима на раскид односно повећање премије (чл. 388. и 889).

(21) Члан 1. став 1, 15, 27, 39. и 58. Основног закона нпр. дају се посебне одредбе везане за карактер осигурања као делатности од посебног друштвеног интереса односно спроводи посебан друштвени интерес у пословима осигурања.

(22) Разлог томе је свакако што код вршења делатности од посебног друштвеног интереса „индивидуални интерес налази своје задовољење у формама које му је наметнуло друштво“ (проф. др В. Иванчевић, О могућности обавезноправних односа друштвених правних субјеката као носилаца делатности од нарочитог друштвеног интереса, реферат са саветовања „Саджина Законика о облигацијама као дела Цивилног кодекса“ стр. 27, издање Института за упоредно право, Београд.

(23) Посебности које проистичу из карактера осигурања као делатности од посебног друштвеног интереса које се тичу одступања од општих решења правног положаја привредних организација чији послови нису од посебног друштвеног интереса, тичу се одређивања посебних услова за оснивање (члан 29. и 40. Основног закона као услов за оснивање осигуравајућих завода односно завода за реосигурање предвиђа обезбеђење почетних резерви сигурности и испуњење других савезним законом прописаних услова), допашења одређених самоуправних аката уз учешће представника заинтересованих организација (члана 48. Основног закона у надлежности скупштине завода коју сачињавају и представници осигураника ј оснивача улази доношење статута, изузев у делу којим се регулишу самоуправни права радне заједнице) итд.

Међутим, категорија посебног друштвеног интереса у делатности осигурања означава и специфична решења којима се одступа од општег система управљања привредним организацијама. Тако у управљању осигуравајућег завода учествују представници осигураника и осигуравача (в. члан 44—46. Основног закона).

Изложена решења правног положаја и управљања осигуравајућим заводима нису од утицаја за наша разматрања. Због тога нису (нпр. у отсеку II. рада) посебно разматрана.

Ближе разјашњење неких појмова везаних за карактер делатности од посебног друштвеног интереса видети у чланку проф. др В. Јовановића, Специфичности самоуправних аката радних организација чији су поједини послови или делатности од посебног друштвеног интереса.

организација под којима су оне обавезне да врше пословање, то не значи да општа правна правила у односу на пословање са тим организацијама не остају на снази.

Опште узансе за промет робом. — Одредба Основног закона по коме је осигурач дужан да прихвати понуду за закључење уговора о осигурању под условима под којима врши односну врсту осигурања, не значи обавезу осигурача да остане при уговору при чијем је закључењу уговарач осигурања прећутао или нетачно приказао околност која би била од утицаја на оцену тежине ризика. Промет је заштићен правом само уколико се одвија у духу са начелом поштења и савесности. То је изричито пропис који се примењује у свим пословима робног промета у који спада и уговор о осигурању (узанса број 3. у вези са узансом број 1. Општих узанси).

Последица нелојалности уговарача осигурања, према томе, мора бити ништавост уговора о осигурању. То је усталом и био разлог формирања општег института о ништавим и рушљивим правним пословима чији елементи се налазе и у садржини института из узансе број 3. Општих узанси за промет робом и одговара изложеном понашању уговарача осигурања при закључењу уговора.

Међутим, приметимо одмах да се изложеним решава само ситуација у којој је уговарач осигурања крив због пропуштања дужности пријављивања.

Правна правила. — Примена правних правила пре свега захтева да се поставе и одреде критеријуми на основу којих би се утврдио однос осигурача према понуди за закључење уговора. Тек на основу тога се може одредити да ли је околност за оцену ризика тако важна да би према своме значају могла бити од утицаја на прихват осигурања.

За одређивање да ли је околност према своме значају тако важна да би могла бити од утицаја на прихват осигурања, меродавно је једино да ли се према условима (и тарифама) осигурања један ризик покрива осигурањем и под околностима под којима осигурач није имао сазнања у време закључења уговора.

Према томе, може се рећи да се околност за коју осигурач није знао у моменту закључивања уговора сматра важном, ако према тачним подацима о околностима од значаја за оцену тежине ризика осигурач према условима осигурања не прихвата такво осигурање (предмет осигурања није могао бити осигуран од ризика који му прете). Таква околност, пошто је према своме значају од утицаја на прихват осигурања чини да се уговор о осигурању, при чијем закључењу осигурач за њу није знао сматра ништавим.

Овим се враћамо, међутим, на полазну основу наших разматрања везану за одређивање услова пословања осигуравајућих завода тј. члан 10, став 2. Основног закона.

То значи да (*a contrario*) ако се према тачним подацима о околностима које утичу на тежину ризика такав ризик покрива осигурањем — осигурач према условима (и тарифама премија) прихвата осигурање ризика — и под околностима за које није, знао онда би се имало сматрати да околност која је прећутана или је нетачно приказана, није према своме значају од утицаја на прихват осигурања. Такав уговор се не би сматрао ништавим.

Осигурачу би једино остало право да од уговарача осигурања захтева исплату премије која одговара тежини ризика који прети предмету осигурања.

Међутим, у одсуству систематског тумачења одредбе члана 10, став 2. Основног закона, код правних ситуација у којима осигурач није знао за околности које су од утицаја на тежину ризика који прети предмету осигурања, немају се у виду начела под којима се одвија правни промет. Неопходно је за то понашање уговарача осигурања диференцирати на ситуацију у којој је злонамерно прећутао или злонамерно учинио нетачну пријаву неке околности од случаја у коме уговарач осигурања није учинио злонамерно нетачну пријаву или злонамерно прећутао неку околност. У случају, у коме ризик изгледа другачији или мањи због тога што је уговарач осигурања прећутао или учинио нетачну пријаву, без свести која се може квалификовати као зла намера, чини се да би одговарало одредбама, по којима је осигурање делатност од посебног друштвеног интереса, и атхезионом карактеру уговора о осигурању да се уговор о осигурању сматра пуноважним уколико према тачним подацима о тим околностима осигурач врши односну врсту осигурања.

Чињеница је да би самом промету одговарало решење по коме уговор остаје на снази и у случају постојања околности које нису биле познате осигурачу а од значаја су за оцену тежине ризика, ако осигурач прихвата у осигурање предмет осигурања према општим или посебним условима.

Изложеним ставовима би се свакако могло приговорити да успоравају промет доказивањем степена кривнице уговарача осигурања. Тежина утврђивања појединих правних чињеница, не може бити разлог за отклањање и одступање од решења која одговарају основним начелима под којима се промет обавља. Став који тежину доказивања супротставља дејству пропуштања дужности пријављивања околности од утицаја на оцену тежине ризика на уговор о осигурању био би противан низу правних института који су уведени управо као резултат начела (основних) под којима се промет одвија (на пример општем институту о рушљивости и ништавости правних послова), па тиме и позитивном праву у целини.

Постоји, међутим, један значајнији аргуменат који доводи у питање исправност става о дејству непријављивања околности од значаја за оцену тежине ризика на пуноважност уговора до којег је дошло као последица свести и воље уговарача осигурања која се може квалификовати као непажња (немарност и нехат). Основан је приговор да се не води рачуна о начелима под којима се одвија правни промет, прихватањем става по коме је уговор о осигурању пуноважан уколико према тачним подацима о околностима које утичу на оцену тежине ризика осигурач врши односну врсту осигурања. Начелу предвиђеном узансом 3. Општих узанси одговара да се сваки уговор о осигурању при коме је постојала свест уговарача осигурања о околностима од утицаја на оцену тежине ризика сматра ништавим. Према томе, свако понашање уговарача које му се може приписати у кривицу било би оправдано да има за последицу ништавост уговора. Изложени став одговара и институту одговорности субјеката у пословима робног промета.

De lege ferenda, решења која треба прихватити у предстојећој кодификацији могу указати на оправданост сасвим других од изложених правних последица. Међутим, то није предмет овог рада. Решења Општинских узанси и правних правила, сама за себе, или међусобно се допуњавајући, указују да карактер посебног друштвеног интереса у вршењу послова осигурања не захтева измену постојећих одредаба које регулишу материју правних последица пропуштања дужности пријављивања околности од утицаја на тежину ризика. Ово посебно треба имати у виду код осигурања кредита и неких транспортних осигурања где је чланом 134. Основног закона одређено да се на та осигурања не примењују одредбе члана 10, став 2. Видели смо, међутим, да је примена правних правила могућа у ограниченом обиму. Правна правила прво, не воде рачуна о степену кривице уговорача осигурања, што је противно узанси 3. Општинских узанси и друго, дају само нека решења питања дејства пропуштања дужности пријављивања.

Правна правила, као ни поједини услови осигурања домаћих осигуравајућих завода, и уколико регулишу питање правних последица пропуштања дужности пријављивања околности, не праве разлику у правним последицама према томе како је дошло до пропуштања дужности пријављивања (кривицом или без кривице уговорача осигурања), времену у коме је околност наступила, нити дају правила за ситуацију у којој се; према тачним подацима о околностима од значаја за оцену тежине ризика, утврђује да премија треба да буде мања (изузев Општинских правила за осигурање имовине) и имају низ других слабости, као што су различита решења правне природе последица пропуштања дужности пријављивања околности, од ког питања може да зависи и питање накнаде штете односно повраћаја премије, рокова за примену правних последица односно овлашћења која се дају осигурачу, одређивања околности чије непријављивање повлачи правне последице итд. ⁽²⁴⁾.

Теорија о позитивним повредама уговора примењена на извршење обавезе пријављивања околности, с обзиром на своју апстрактност, има исте недостатке као и примена правних правила и поједини услови осигурања, пошто на идентичан начин решава питање правних последица пропуштања дужности пријављивања околности независно од тога како је дошло до пропуштања, времена у коме су околности наступиле, као и шта доводи до примене правних последица пропуштањем дужности пријављивања било које околности од утицаја на оцену тежине ризика, јер је према својој природи свака околност тако битна за уговор да осигурач не би закључно уговор да је за њу знао, ако не другачије онда под условима под којима је уговор сачињен. Према теорији о позитивним повредама уговора то је већ довољно да се уговор сматра ништавим.

Треба, међутим, очекивати (до доношења одговарајућих законских текстова) у правној пракси и да ће општа правила за осигурање имовине односно живота извршити одређени утицај на еволуцију схватања о дејству околности од значаја за оцену тежине ризика и на уговоре о осигурању кредита и транспортних осигурања односно осигурања од незгоде у ситуацији у којој се на основу одредаба члана 4. Закона о неважности

⁽²⁴⁾ Упоредити са примедбом 13.

правних прописа постави питање примене правних правила Хрватског трговачког законика и њиховог односа са одредбама Општих узанси и постави питање садржине појма посебног друштвеног интереса који није нигде дефинисан.

Имајући, поред чињенице да правна правила и услови осигурања нису у супротности са чланом 3. и 10, став 2. Основног закона, изложено у виду, онда је природно да ће питање дејства пропуштања дужности пријављивања бити решавано од случаја до случаја применом решења из општих услова осигурања, правних правила и да ће на уговор о осигурању када општи услови односно групе (врсте) осигурања не садрже све одредбе о правилним последицама пропуштања дужности пријављивања околности, вршити одређени утицај одредбе члана 3. и 10, став 2, упоредно право и „правна правила“. ⁽²⁵⁾ Генерално, то ће имати за последицу казуистичко решавање последица пропуштања дужности пријављивања околности.

Разуме се да ће се услед тога у судској пракси поставити и питање друштвене оправданости већ усвојених решења општим условима осигурања (и правним правилима). То ће имати свакако својих реперкусија на правну сигурност и судској пракси дати карактер извора права са свим својим познатим обавезним негативним последицама ⁽²⁶⁾.

Др Јован Славнић

РЕЗЈУМЕ

Умолчание обстоятельств, имеющих значение для определения размера риска

В статье автор рассматривает точку зрения, по которой система югославского страхования, принятая в 1968 году, после вступления в силу Основного закона о страховании и страховых организациях поднимает вопрос возможного пересмотра договоров, заключенных в соответствии с правовыми положениями, ранее действовавшими на территории Югославии и с условиями страхования, регламентировавшими правовые последствия, наступавшие вследствие того, что страхователь умолчал об обстоятельствах, имеющих значение для определения размера риска в договоре страхования (напр. право расторжения договора или же отклонения уплаты страховой суммы из занедействительности подобного договора).

Нормы, которые ставит на обсуждение проблема пересмотра заключенных договоров, являются нормой, по которой страхование рассматривается деятельностью, имеющей особое общественное значение (ч. 2 ст. 3) и положением, по которому страхование, как вид деятельности особого общественного значения, получает специфичное решение статуса страховых организаций, обязывая их принимать любое предложение о заключении договора страхования на условиях, на которых осуществляется такого рода страхование (ч. 2 ст. 10).

⁽²⁵⁾ Под овим треба разумети честу појаву да се сопствени ставови у тзв. слободном стварању норми квалификују као правно правило.

⁽²⁶⁾ Ближе о улози судске праксе и разрешавању спорних односа из уговора о осигурању видети наш чланак: „Дејство на правну сигурност осигуравача позитивно-правног система регулисања уговора о осигурању“, Правни живот брј 7—8/1969.

Анализирају начала правове системе, в прву ореду начала, заложене в Обще условия товарообращеня и сравнивая оба начала с принятыми санкциями за неуказание с точностью обстоятельств, имеющих значение для размера риска, автор утверждает, что обстоятельство принятия заявки на заключение договора страхования не означает и обязанность страховой организации придерживаться договора в случаях, когда страхователь умолчал или неверно определил обстоятельства, влияющие на размер риска, возмещаемого страховым обеспечением.

SUMMARY

Failure to Report Circumstances for Assessing Weight of Risk

The author is considering the standpoint according to which the Yugoslav insurance system, established in 1968 by the Basic Law of Insurance and Insuring Organizations, poses the question of an eventual revision of the solutions sanctioned by the legal rules applied from the regulations formerly valid in the territory of Yugoslavia, and conditions of insurance regulating the matter of legal consequences in case the insuree fails to report consequences important for assessing the weight of risk for the insurance contract (i.e. the right to break contract of refuse payment of compensation owing to invalidity of such a contract). The norms raising the problem of the revision of adopted propositions are the norm according to which insurance is an activity of special social interest (Article 3, para 2) and the provision under which the category of insurance is an activity of special interest and consequently, insurance institutes are given a specific status committing them to accept any offer for insurance contract under conditions valid for the respective kind of insurance (Article 10, para 2).

By analyzing the principles of the legal system, first of all the principles contained in the General usances for Commodity Trade and comparing these principles with the adopted sanctions for failure to report circumstances bearing on the weight of risk, the author proves that the obligation resulting from the offer to make an insurance contract does not imply obligation of the insurance institution to stick to the contract under which the party contracting insurance kept secret or gave a false statement of the circumstances bearing on the weight of the risk covered by insurance.

RÉSUMÉ

Omission de faire la déclaration exacte des circonstances pour l'estimation de la gravité des risques

Dans cet article l'auteur examine le point de vue selon lequel le système d'assurance yougoslave, — introduit en 1968 par l'entrée en vigueur de la Loi fondamentale sur les assurances et les organisations d'assurance, — pose la question de la révision éventuelle des décisions adoptées par les règles de droit qui sont appliquées en vertu des prescriptions qui étaient auparavant en vigueur sur le territoire de la Yougoslavie et les conditions d'assurance, qui règlent la matière des conséquences juridiques de l'omission du devoir de l'assuré de déclarer les circonstances qui présentent de l'importance pour

l'estimation de la gravité des risques sur le contrat d'assurance (par exemple, le droit de résilier le contrat ou de refuser le paiement de l'indemnité à cause de la nullité d'un tel contrat). Les normes que pose le problème de la révision des décisions adoptées sont la norme selon laquelle l'assurance est une activité d'un intérêt social particulier (article 3, deuxième alinéa) et la disposition qui caractérise la catégorie d'assurance en tant qu'activité d'un intérêt social particulier par la décision spécifique du statut des établissements d'assurance en les obligeant d'accepter chaque offre pour la conclusion du contrat d'assurance d'après les conditions dans lesquelles ils appliquent la catégorie d'assurance correspondante (article 10, deuxième alinéa).

En analysant les principes du système juridique, en premier lieu les principes contenus dans les Usances générales pour le trafic des marchandises et en comparant ces principes avec les sanctions adoptées pour l'omission de l'obligation de déclarer les circonstances qui influent sur la gravité des risques, l'auteur a démontré que l'obligation d'accepter l'offre pour la conclusion du contrat ne signifie pas aussi que l'établissement d'assurance est tenu d'observer le contrat en cas que la partie contractante a passé sous silence ou si elle a inexactement présenté les circonstances qui influent sur la gravité des risques qui sont couverts par l'assurance.